

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

AIELO DE RUGAT

LA VALL D'ALBAIDA

**AJUNTAMENT
D'AIELO DE RUGAT**

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Abel Soler Molina

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Aielo de Rugat, 228

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Aielo de Rugat

ISBN: 978-84-482-6403-1
Depòsit legal: V-3252-2019
Impressió: Imprés Puchades

AIELO DE RUGAT

Aielo de Rugat és un poble de la Vall d'Albaida, de 155 habitants, situat a 267 metres d'altitud, a l'ombria de la serra de Benicadell i en l'àrea d'influència de la ciutat de Gandia. El terme municipal ocupa una extensió de 7,83 km². Disposa d'un sector agrícola septentrional, configurat per plans, llomes i fondons (300-240 metres), on es localitza el nucli de població, i un sector meridional muntanyós. Configuren el retaule de la serra, situada immediatament darrere del poble, els tossals Redó (480 metres), del Castell (492 metres) i de la Barca (413 metres), els quals tenen per teló de fons una carena que s'eleva fins als 834 metres de l'alt de la Carrasqueta. Rebaixa i retalla la dita carena el collado de Martinent: un històric pas intramuntà entre la vall d'Albaida i la vall de Perpunxent (l'Orxa), per on discorre el camí d'Aielo de Rugat a l'Orxa.

Drenen el terme els barrancs del Collado, de la Font, del Llop i de Llopis, que són alguns dels que donen origen al riu de Vernissa (o de Nassiu), afluent del riu d'Alcoi. A la penya del Flare hi ha indicis de poblament prehistòric, i es coneixen restes d'assentaments romans al cementeri, a l'alt de la Perdiu, al Molló i als Fondons. Els musulmans captaren els naixements d'aigua de la serra per a donar origen al molí hidràulic i a l'Horta del Molí, que ocupa un replanell de 204 fanecades entre la serra i el poble. Abans es regava de fila, en tanda de dèsset dies, però ara s'ha transformat en regadiu gota a gota, com també part del secà. L'economia actual depén en part de l'agricultura, però sobretot dels servicis i de treballs en fàbriques de fora, o al rajolar dels Alonso, que es troba davall mateix del poble (encara que és terme de Rugat).

Sobre l'origen del nom *Aielo* hi ha diverses teories: la primera el relaciona amb el nom àrab de l'argelaga, *yā/lāqa*; la segona el fa procedir de l'ètim ibero-basc *aial*, referit a la mateixa planta; la tercera li atribueix l'ètim *AGELLUM*, amb el significat de 'bancalet xicotet', i la quarta teoria fa referència a l'existència d'un *AGGELLUM* (diminutiu d'*AGGERE*, que volia dir en època altmedieval 'castell' o 'fortificació', segons les *Etimologies* de sant Isidor de Sevilla).

Quan Jaume I va incorporar la vall d'Albaida al Regne de València, el castell de Rugat va restar sota la custòdia del cèlebre xeic al-Azraq (1245). La rebel·lió d'este (1247) va portar a una guerra contra els senyors feudals i a una emboscada ordida contra el rei d'Aragó per part del cabdill musulmà —el *fet de Rugat*, 1257—, que potser va tindre per escenari el terme d'Aielo. L'ofensiva llançada en resposta per Jaume I es va saldar amb l'exili a Granada d'al-Azraq, i amb la donació de les cases i terres d'Aielo —aleshores despoblat— a un dels participants en l'acció,

el ciutadà de València Bernat de Claramunt (1258). El prohoms català va repoblar Aielo amb colons musulmans (1259), i l'alqueria va passar per diferents avatars fins que va ser adquirida pels Bellvís, senyors dels castells i termes de Rugat i Carbonera des del 1287. També existien aleshores els *rafals* o heretats de Martinyén (els Casals del Cuquellar) i Rahl Ibn Hudhayl (la casa del Barandanet). Als Bellvís, els van succeir en la baronia de Rugat els cavallers Aguiló-Romeu (segle XV) i els Borja, ducs de Gandia. Estos van adquirir el feu l'any 1499, i Aielo de Rugat va restar vinculat així al ducat dels Borja fins a la dissolució del règim senyorial (1837). La irrupció del liberalisme es va saldar amb un desastre ecològic en la serra: la destrucció dels 40.000 pins i 40.000 pinatells del pinar del Duc, dirigida per un especulador —de malnom *Masparrota*— que havia treballat per al ducat.

L'Aielo de Rugat del segle XVI, saquejat per l'exèrcit de la Germania el 1521, era un llogaret de moriscos (25-30 cases pels anys 1530-1570), fins que l'any 1609 les seues 43 famílies van ser expulsades al Magrib. Va costar de repoblar, amb sis famílies el 1612, que pujaren a dotze el 1646 i a díhuit el 1694. En esta època Aielo era un cau de bandolers valencians i mallorquins. Entre els anys 1715-1730 s'hi va construir una nova plaça, on prendria cos més avant l'església academicista (c. 1782-1791). La població comptava ja amb 35 cases i uns 180 habitants l'any 1790. L'expansió demogràfica sostinguda del segle XIX s'accentuaria cap al 1890, gràcies sobretot a la producció de pansa de raïm de moscatell i a la proliferació de riurals. L'any 1908 es va assolir un màxim històric de 293 habitants. Poc després va vindre el desastre de la fil·loxera o de l'Any Deu (1910-1914), que va destruir les vinyes i va forçar una diàspora migratòria, la qual va afectar la quarta part dels habitants. D'aleshores ençà la població s'ha mantingut relativament estancada i envellida.

Com a monuments d'interés, Aielo disposa de restes d'urbanisme islàmic (el Ravalet), el castell de Rugat (de les primeres taifes, reformat pels senyors feudals), els Quatre Corral (obra islàmica o morisca), les basses i el cup d'un molí medieval, l'església de l'Assumpció, un llavador i un calvari enjardinat. Les festes majors són per l'agost (Mare de Déu d'Agost, del Roser i de l'Aurora). També se celebren Sant Antoni del Porquet (17 de gener) i el Reservat del Santíssim (13 de febrer).

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Alt de la Carrasqueta
Alt de la Creu
Cingle Tancat
Colladet d'Aielo
Collado de Martinent
Coveta Alta
l'Ullastre
Lloma del Barandano
Ombria del Barranc del Castell
Penya de l'Hedra

Penya del Flare
Penya Roja
Penyes Albès
Penyes Llúcies
Serra de Benicadell
Tossal de Calabuig
Tossal de la Barca
Tossal del Castell
Tossal Redó

Hidrografia

Barranc de l'Anxina
Barranc de la Carrasqueta
Barranc de la Font
Barranc de la Terra Negra
Barranc de les Fonts
Barranc de les Revoltes
Barranc de Llopis
Barranc del Barandano
Barranc del Castell
Barranc del Collado

Barranc del Fondó
Barranc del Tossal Redó
Barranc dels Corralets
Barranquet de les Llomes
Font de Ferri
Font de la Mollana
Font de Villagrasa
Font del Castell
Font i Bassa del Collado

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Aielo de Rugat
Casa del Barandano
Casa del Collado

Corral de Maiques
Corral Nou
els Quatre Corral

Partides i paratges

el Barranc del Collado
el Calvari

el Camí del Molí
el Collado de Martinent

el Cuquellar
el Maset
el Pinaret
el Pla
el Pla del Moro
el Racó
el Tossal
el Tossal de la Creueta
els Corralets
els Fondons
els Quatre Camins
els Quatre Corrals
els Tolls de l'Arenal
l'Alteró
l'Altra Banda
la Barraqueta

la Carrasqueta
la Costera de l'Eixam
la Costereta
la Decarada
la Foia de la Decarada
la Font de la Mollana
la Lloma de l'Eixam
la Solana
la Terra Negra
les Llenques
les Llomes
les Mamelletes
les Revoltes
Rabadan
Racó del Barandano

Vies de comunicació

Camí d'Aielo a la Pobla
Camí d'Aielo a Sorient
Camí d'Aielo de Rugat a l'Orxa
Camí de Castelló a Llutxent
Camí de la Carrasqueta
Camí de les Llenques
Camí del Barandano

Camí del Collado
Camí del Fondó
Camí del Molí
Camí del Tossal Redó
Camí Real
Camí Real de Gandia

Altres llocs d'interés

Castell de Rugat
Cementeri
el Calvari

Molí d'Aielo
Pedrera
Terrer del Rajolar

Elements físics

Presència humana

